

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KƏND TƏSƏRRÜFATI NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT AQRAR UNİVERSİTETİ

8-ci Beynəlxalq Bacsə Konfransı
“İqlim dəyişiklikləri və yeni kimyəvi baramaçılıq problemləri”

**Bioekoloji amillərin tut ipəkqurdunun bioloji göstəricilərinə
təsiri**

Aqrar elmləri üzrə fəlsəfə doktoru

Adıgözəlova D.M.

İsgəndərov T.F.

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti

Gəncə şəhəri

e-mail: dursun.adigozalova@ mail ru

Adıgözəlova Dursun Miri qızı

Kənd təsərrüfatı elmləri namizədi (aqrar elmləri üzrə fəlsəfə doktoru), dosent
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin “Əczaçılıq və BSE” kafedrasını dosenti

Mobil: 055 682 19 57

e- mail: dursun.adigozalova @ mail ru

Tut ipəkqurdunun üzərində işləyərkən

Tut ipəkqurdunun üzərində işləyərkən

Tut ip kqurdлары V yaşda

Kəsilmış və içərisində barama toxuyan
tut ipəkqurdu olan barama

Tut ipəkqurdunun yetkin kəpənəkləri

XÜLASƏ

Açar sözlər: tut ipəkqurdu, barama, ipək, bioloji göstərici

Məqalədə qeyd olunur ki, son 30-50 il arasında kəskin iqlim dəyişkənlikləri baş verir. BMT-nin “İqlim dəyişkənlikləri haqqında” 2014-cü il açıqlamalarından aydın oldu ki, 39 ölkədə iqlim kəskin dəyişəcək; kəskin istilər, kəskin soyuqlar olacaq. Azərbaycan da bu ölkələr sırasındadır. Belə iqlim dəyişkənlikləri bütün canlılara, o cümlədən tut ipəkqurduna da təsir edəcək. Məsələ ilə bağlı 10-12 dekabr 2015-ci ildə Fransanın paytaxtı Paris şəhərində 195 ölkənin nümayəndələrinin iştirakı ilə Beynəlxalq konfrans keçirildi və “Paris-iqlim sazişi” bağlandı. Belə kəskin iqlim dəyişkənliklərinin tut ipəkqurdunun bioloji göstəricilərinə təsirinin öyrənilməsi və təkliflərin hazırlanması qarşıya məqsəd qoyulmuşdur. Tədqiqatlardan aydın olmuşdur ki, 2012-2013-cü illərdə makroiqlim dəyişkən olduğu halda, yemləmələrdə mikroiqlim göstəriciləri demək olar ki, eyni olmuşdur. 2013-cü ildə vaxtından əvvəl kəskin istilərin baş verməsi səbəbindən bir çox bioloji göstəricilər aşağı düşmüşdür. İllər üzrə diri baramanın ipəkliliyini müqayisə etsək 2013-cü ildə bu göstərici 0,12% aşağı olmuşdur. Xüsusən barama kütləsini 2012-ci illə müqayisə etdikdə 0,03 q aşağı məhsul alınmışdır. Bu rəqəmi tona və onuda pul vahidinə çevirdikdə məlum olur ki, tonlarla məhsul, manatlarla pul vahidi itkiyə gedir. İtkinin qarşısını almaq üçün illərin iqlim xüsusiyyətlərinə müvafiq cins və hibridlərdən istifadə olunmalıdır. Kəskin xarici mühit şəraitinə dözümlü xətt və populyasiyalar yaratmaq vacibdir. İllərin makroiqlim göstəriciləri nəzərə alınmaqla uyğun çəkil sortları ilə yemləmə aparılmalıdır. Ekoloji-iqlim amilləri nəzərə alınmaqla tut ipəkqurdunun təbii iqlim şəraitinə görə rayonlaşdırılması məqsədemüvafiqdir.

ВЛИЯНИЕ БИОЭКОЛОГИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ НА БИОЛОГИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ ТУТОВОГО ШЕЛКОПРЯДА РЕЗЮМЕ

Ключевые слова: тутового шелкопряда, кокон, шелк, биологические показатели

В статье указывается, что за последние 30-50 лет происходят сильные климатические изменения. В записях ООН «О климатических изменениях» в 2014-ом году, стало ясно что, климат в 39-и странах сильно изменится; будет резкое потепление и резкое похолодание. Это ожидалось и в Азербайджане. Такое изменение климата подействует на все живые организмы, в том числе и на тутовый шелкопряд. В связи с этим 10-12-ого декабря 2015-ого года в столице Франции Париже был заключен договор «Париж-климат!». Было поставлена задача изучение действия таких климатических изменений на биологические показатели тутового шелкопряда и подготовки предложений. Результаты исследований 2012-2013-их годов подтвердили, что несмотря на изменения макроклимата во время кормления показатели микроклимата, можно сказать, не изменились. В 2013-ом году в результате преждевременного потепления биологические показатели были низкими. По сравнению живой шелковой оболочки с прежними годами в 2013-ом году эти показатели были низкими на 0,12%. И особенно масса кокона уменьшилось на 0,03г по сравнению с 2012-ым годом. В результате чего потерю несколько тонн продукта и денежных единиц. Чтобы предотвратить потерю, необходимо использовать гибриды и породы характерные годовым климатическим условиям. Необходимо выращивание устойчивых к окружающей среде линий и популяций. Кормление должно проводится с такими сортами шелковицы макроклиматические показатели у которых учитаны годами. Учитывая климато-экологические факторы целесообразно районизировать тутовый шелкопряд по естественным климатическим условиям.

THE INFLUENCE OF BIOECOLOGICAL FACTORS ON BIOLOGICAL PARAMETRES OF SILKWORM

SUMMARY

Key words: silkworm, cocoon, silk, biological parameters

In the article, it is pointed out that during the last 30-50 years, there were intense climatic changes. According to the records, “About climatic changes “of the UN in 2014, it became clear that climate will considerably change in 39 countries; it will be cold snap or warming. It was expected in Azerbaijan too. Such a change of climate will affect all animate organisms as well as silkworm. Concerning that on the 10-12th of December in the France-Paris was made an agreement “Paris- climate”. There was set a goal to study impacts of climatic changes on biological parameters of silkworm and preparation of suggestions. The results of investigations of 2012 and 2013 confirmed that despite the changes of macroclimate during feeding, parameters of microclimate, practically, did not change. In 2013, as a result of premature warming biological parameters were low. By comparison of silkiness of alive cocoon, in 2013 this parameter was low of 0, 12%. Especially, the bulk of cocoon decreased by 0, 03 q in comparison with 2012. If convert this number into ton and this into a currency unit, it became clear that tones of products and plenty of money are going to waste. In order to prevent this loss, it is necessary to use hybrids and breeds specific to animal climatic conditions. It is necessary to cultivate populations and lines which are resistant to environment. Feeding must be conducted with such sorts of mulberry, climatic parameters of which are considered. Taking into account climatic and environmental factors, it is effectually to regionalize silkworm based on climatic conditions.

Tədqiqatın məqsədi.

1850- ci illərdən bu günə qədər planetimizdə ən isti illər 2005-2010-cu və 1994-1995-ci illər olmuşdur. Proqnozlar göstərdi ki, arxada qalan tarix ərzində 2013-cü il daha isti il oldu. Son 30-50 ildə gedən çox böyük iqlim dəyişilmələri tut ipəkqurduna da təsir edir. Belə dəyişkən iqlim amillərinin tut ipəkqurdunun bioloji göstəricilərinə təsirinin öyrənilməsi və təkliflərin hazırlanması qarşıya məqsəd qoyulmuşdur.

Material və metodika.

Əsasən yerli cins və hibridlərdən istifadə olunmuşdur. Klassik cins kimi Şəki 1 və Şəki 2 cinslərinin göstəriciləri əsas götürülmüşdür. Qışlamış qrenalar inkubasiyaya qoyulmuş və qrenalar kütləvi dirildikdən sonra müvafiq sayda qurdlar saxlanılmış (4 təkrarda – 4-cü təkrar ehtiyatdır) və 1 q-da olan qurdun miqdarını bilmək üçün 50 mq qurd çəkilib formalin məhlulunda fiksasiya edilmiş və sayılmışdır. 3-cü yaşın axırında 4 təkrarda (4-cü təkrar ehtiyat rolunu oynayır) və hər təkrarda 150 qurd yemləməyə götürülmüşdür. Qurdların yemləndirilməsinə tut ağaclarında kütləvi 3-5 yarpaq açılması zamanı başlanılmış və respublika üzrə ümumi qəbul olunmuş aqrozootexnikaya əsasən yemləndirilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri.

İllər üzrə temperatur və nisbi nəmlik göstəriciləri

Cədvəl 1.

Yaşlar	2012		2013	
	Temperatur, So	Nssbi nəmlik,%	Temperatur, So	Nssbi nəmlik,%
I-III	25,5	70	26	65
IV	23,5	70	24	65
V	24	65	24,4	65
Barama sarıma dövründə	23,5	65	24	60

İllər üzrə baramaların bioloji göstəriciləri

Cədvəl 2

İllər	Qrenaların dirilməsi, %	1q-da qurdun sayı,ədəd	Diri baramanın kütləsi, q	Diri baramanın ipəkliliyi, %
2012	98,4	2460	1,71	21,12
2013	96,4	2480	1,68	21,00

NƏTİCƏ

- 2012-2013-cü illərdə makroiqlim dəyişkən olduğu halda, yemləmələrdə mikroiqlim göstəriciləri demək olar ki, eyni olmuşdur.
- Baramaların bioloji göstəricilərindən diri baramanın kütləsi 2012-ci illə müqayisədə 2013-cü ildə 0,03 q azalmışdır.
- İllər üzrə diri baramanın ipəkliliyini müqayisə etsək 2013-cü ildə bu göstərici 0,12% aşağı olmuşdur.
- Quru-isti iqlim çəkil yarpaqlarının keyfiyyətinə və qidalılıq dəyərinə pis təsir göstərdiyindən 2013-cü ildə tut ipəkqurdunun məhsuldarlıq göstəriciləri də aşağı olmuşdur.
- Qeyri-əlverişli mühit şəraitinin tut ipəkqurduna dolayısı ilə təsiri nəticəsində əsas göstərici olaraq barama kütləsinə görə illər üzrə müqayisə aparılaraq məlum olmuşdur ki, tonlarla məhsul və manatlarla pul itkiyə gedir.
- Baramaların bioloji göstəriciləri tut ipəkqurdunun cins və hibridlərinin öz xüsusiyyətləri ilə yanaşı, onların yemləndirilməsindən, göstərilən aqrozootexniki qulluqdan, sanitar-gigiyeniki vəziyyətdən, makro- və mikroiqlim amillərindən çox asılıdır.

TÖVSIYƏLƏR

- İllərin iqlim xüsusiyyətlərinin təsirindən göstəricilərdən xüsusən barama və ipək pərdəsinin kütləsinin dəyişkən olması sort-sınaq yemləmələrində nəzərə alınmalıdır.
- İllərin dəyişkən iqlim şəraitinə dözümlü, az dinamik cins və hibridlərin yemləməyə götürülməsi daha məqsədəuyğundur.
- Kəskin xarici mühit şəraitinə dözümlü populyasiya və xətlər yaratmaq məqsədə müvafiqdir.

PRAKTİK TƏKLİFLƏR

- Tut ipəkqurdunun məhsuldarlıq göstəricilərinin bilavasitə asılı olduğu çəkil (tut) ağaclarına aqrotexniki qulluq sabit qayda üzrə deyil, illərin iqlim xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla aparılmalıdır.
- İllərin makroiqlim göstəriciləri nəzərə alınmaqla tut ipəkqurdu cins və hibridləri uyğun çəkil sortları ilə yemləndirilməlidir.
- Ekoloji-iqlim amillərini minimuma endirmək üçün tut ipəkqurdunun konkret təbii iqlim şəraitinə görə rayonlaşdırılması nəzərə alınmalıdır.

- **DİQQƏTİNİZƏ GÖRƏ
TƏŞƏKKÜR EDİRƏM!**